

“L'agricultura industrial menysté la riquesa del territori”

Ignasi Aldomà

Geògraf

Coneixedor i estudiós del desenvolupament agrari a Catalunya i sobretot de les àrees més desfavorides, Ignasi Aldomà es fa ressò de la gran reconversió que pateix el sector agrari, que ha deixat pel camí un gran nombre de petites explotacions familiars. Aldomà constata una creixent industrialització de les estructures, que requereix un augment de la quantitat de les explotacions i que allunya la gestió agrària del territori.

—Com definiria l'actual estructura agrària dels nostres territoris?

—És una agricultura fortament estirada pel desenvolupament industrial de l'agroindústria. Això fa que l'activitat agrària s'hagi hagut d'adaptar molt ràpidament i s'hagi hagut, des dels anys seixanta, una selecció d'explotacions molt gran, que encara continua. A Catalunya s'ha reduït en un 30% el nombre d'explotacions agràries des del cens del 1989 al del 1999. La indústria transformadora és la que marca les pautes de tot el sector agrari. El cas més paradigmàtic és el de la ramaderia, que en el nostre territori és una ramaderia absolutament industrial des de la selecció del bestiar fins a la comercialització d'aquest. En alguns sectors, la reconversió ha estat brutal, com en el de la producció de llet, que en deu anys no sé si ha quedat una cinquena part dels productors que hi havia. Han quedat només grans vaque-

ries amb una rendibilitat molt elevada. Els petits productors van aprofitar les condicions del mercat per plegar. La imposició de cada cop més exigències i l'establiment d'uns contingents de producció restringits van ser mesures que van afavorir aquesta transformació. Hi ha propostes que es venen com a manteniment dels petits productors, com una ocasió d'augmentar les rendes de la gent que viu a la zona, però el que fan és accentuar la transformació, ja que impliquen un volum d'inversions que els petits no poden assumir.

—L'estructura que tenim ens permet ser competitiu cap a l'exterior?

—Hi ha un problema de dimensions de terra i de capital, que fa que moltes explotacions estiguin condemnades a desaparèixer. I això va acompanyat d'un procés accelerat de transformació d'una agricultura familiar cap a una agricultura de tipus industrial, capitalista. Els pagesos i ramaders cada vegada són més empresa. Quant a la competitivitat, hi ha una transformació que en podríem dir positiva, en el sentit de com més industrial sigui l'agricultura, més competitiu serem en els mercats exteriors. Ara bé, això té com a contrapartida que desapareix l'agricultura familiar com s'ha entès i es va cap a unes empreses capitalistes, que utilitzen mà d'obra, molt tecnificades, però amb una estructura social cada cop més desnivellada al camp:

creix el nombre d'assalariats i baixa el nombre d'empresaris autònoms.

—Com a geògraf, com valora aquest procés de transformació?

—Pel que fa a la competitivitat exterior, les coses van per aquí. Pel que fa a la societat rural, no és una evolució tan favorable com seria desitjable. És un procés de selecció del tot marcat pel mercat, en el qual la política del sector té un paper més aviat ridícul. El mercat i les transformacions agroindustrials determinen els canvis.

—Potser aquesta major industrialització ajudarà el sector a competir amb els vaixells de blat de moro d'Ucraïna que arriben al port de Tarragona a preus rebentats, o amb l'avellana turca, o l'ametlla americana...

—En el cas del cereal no es pot competir, simplement. No hi ha gairebé ningú que visqui del blat de moro. Potser hi ha algunes grans empreses, en aquests moments, que viuen del cereal i del farratge. Grans empreses amb 400 o fins i tot 2.000 hectàrees de cultius extensius. Aquestes empreses són molt significatives quant a territori, però no quant a nombre d'explotacions. Les explotacions agràries més destacables són les ramaderes i l'agricultura mediterrània típica, com la vinya, l'olivera, els fruits secs i la fruita dolça.

—Aquest ventall de productes tenen actualment una bona sortida al mercat o caldria replantejar-se les produccions?

—La reorientació s'ha fet sempre de manera automàtica. Depenent de les demandes del mercat, els pagesos van canviant de varietat i es van adaptant. El problema històric que hi ha hagut aquí és que simplement les innovacions s'han importat de fora. Aleshores no s'han treballat pròpiament les varietats o fins les espècies pròpies. Això condiciona molt els mercats. En el sector de fruites, aquesta ha estat i és encara una feblesa molt gran. Es depèn de les varietats que es creen o s'inventen en altres llocs. Per tant, aquí simplement el que es fa és adaptar, anar una mica al darrere del que passa a França, Holanda o fins i tot a Itàlia. Són els països del nord els que, sobretot en ramaderia, investiguen i creen coses noves. Això ha fet que el model de consum propi d'aquí no s'hagi desenvolupat sobre produccions pròpies. Hi ha casos absolutament paradigmàtics, com per exemple el de la indústria lletera. En els productes derivats de la llet no hi ha hagut cap creació de productes autòctons, simplement s'han copiat els productes de fora. I les diferenciacions de mercat són fonamentals.

—En els últims anys l'administració insisteix en la diferenciació i la qualitat del producte agroalimentari per poder competir amb garanties. Està funcionant?

—Quan es parla tant de qualitat vol dir que el que es fa no ho és, de qualitat. És tan lògic que fa riure. Serveix per als que treballen en màrqueting, que s'omplen la boca de terminologies d'aquestes. Aquí estem molt endarrere en aquest sentit, però d'altra banda, estar endarrere en els processos industrials vol dir que certes produccions encara estan poc contaminades. I això ho aprecia la gent que ve dels Estats Units i es menja un pernil, una llangonissa seca o el que sigui. Hi ha productes encara poc industrialitzats.

—Hi ha qui sosté que la política agrària comuna, la PAC, no té gaire incidència en els nostres territoris, sinó que està més aviat pensada per als grans productors del nord. Per què, llavors, alcem el crit quan es proposen certes reformes?

—Els productes més subvencionats no són precisament els productes bà-

JORDI PLAT

sics d'aquí, sinó fonamentalment l'agricultura del nord. Aleshores, que baixi la protecció de la PAC pot tenir incidència puntual en determinats sectors, però que disminueixin les subvencions al cereal, que és el producte estrella, això no causa cap cataclisme a l'agricultura catalana pel que fa a explotacions agràries. La PAC és un element més, però també caldria parlar del procés de concentració de les indústries agràries, per exemple, i de com evolucionen les relacions entre les grans cadenes de consumidors, la indústria agrària i els pagesos. En la PAC fins i tot tenen més importància aspectes reguladors de la política agrà-

ria que no pas el repartiment del pressupost. De vegades són més importants totes les regulacions de tipus sanitari, de contingentació de produccions, que afecten tots els sectors.

—L'agricultura mediterrània es caracteritza per tenir força extensions de territori de secà. Hi ha qui diu, però, que el futur passa per introduir el reg i aconseguir més volum i més qualitat. Què en pensa?

—El regadiu obre el ventall de possibilitats productives, d'una banda, i de l'altra, en el cas de regadiu de suport, assegura unes determinades produccions en cultius com l'olivera, típicament de secà. En termes de competitivitat és interessant; ara bé, la transfor-

mació en regadiu s'insereix dins d'una determinada evolució del sector agrari, que és la que hem parlat abans: de desaparició contínua de les explotacions petites i familiars i selecció de les explotacions industrials, amb assalariats i una elevada mecanització. La transformació en regadiu accentua aquesta evolució. Si et mous dins l'esquema de competitivitat, el reg contribueix a millorar-la. És el cas del Segarra-Garrigues o de l'Algèrr-Balaguer. Sobre tot això hi ha molt rebombori, però en realitat són coses que s'haurien de mirar en un context bastant diferent. Aquestes transformacions elevades en terres de regatge són noves oportunitats per a l'explotació industrial estrictament, no noves oportunitats per a les explotacions familiars d'aquestes zones. Una altra cosa són els regs de suport, que són en petites quantitats.

—On és la diferència?

—Pel que fa a regadius de suport, també hi ha una opció vinculada amb la producció industrial. El del vi és el cas més paradigmàtic: la mateixa indústria compra les terres i es produeix el propi vi. Però al costat d'aquesta indústria, hi ha els pagesos tradicionals que venen a aquestes indústries directament o a través de la cooperativa. Si aquests productes mediterranis, amb una forta base industrial al país, tiren endavant, aquests pagesos segurament poden continuar treballant. Però no són ells els que decideixen. Ja fa temps que el pagès ha deixat de tenir veu.

—No és aquest, doncs, un procés de transformació contra natura?

—Suposa un model de gestió del territori i un model de societat molt diferent. S'està configurant com una societat rural en la qual hi ha uns empresaris agraris i, al costat, una mà d'obra immigrada, fixa o bé temporal. Els pobles ja estan començant a ser una societat multiracial, en gran part a causa del canvi de model agrari. Cal pensar que és un model que crea una societat profundament no igualitària. L'agricultura pagesa d'explotació familiar era sinònim de famílies, de pagesos lliures i més o menys d'un nivell econòmic similar. En la societat que s'està creant ara hi ha pocs empresaris, arrelats al país, que són propietaris de tots els mitjans de producció, al costat de prou població que té uns salaris baixos. Aquesta massa d'assalariats ja havia existit en l'agricultura d'abans dels anys seixanta; després va desaparèixer i ara s'està retornant cap a una societat classista. La mà d'obra ara s'incorpora a un model agrari, que està reproduint el mateix model de les explotacions dels Estats Units, de l'Argentina o d'on sigui. En el fons, si has de competir amb els més rendibles, això et porta a evolucionar cap a un model bastant similar al seu. I els més competitius són els que se'n diuen països de nova colonització, els quals disposen de grans territoris.

—Però nosaltres no disposem d'aquests grans territoris. Tenim una limitació física evident.

—Sí, però els disposarem a força que vagin desapareixent les petites explotacions, vagin cedint terreny i augmenti la productivitat amb el regadiu. Això és com una nova colonització. En definitiva, els nous regs del Segarra-Garrigues són com el nou Far West de l'agricultura.

—Sovint s'identifica la producció agrària amb una producció molt dependent de les subvencions. Sense ajuts, no pot sobreviure?

—En relació amb aquesta agricultura industrial que apareix no és necessària cap subvenció. Fins i tot en l'agricultura familiar, depèn de les produccions i les àrees. Dins dels Països Catalans les àrees que han d'afrontar la competitivitat exterior més forta són les de clima temperat, que són aquelles que tenen les mateixes produccions que a la major part d'Europa. Parlaríem, per exemple, de la Catalunya Vella —de Barcelona cap amunt— més la vall de l'Ebre. Aquesta és la que depèn més de les subvencions comunitàries, en la mesura que té produccions similars a les de l'Europa del Nord i ha de competir amb les produccions típicament amb excedents.

—Un altre dels trets que defineix el sector agrari dels nostres territoris és la pagesia a temps parcial, a la qual s'ha acusat de ser un fre a la professionalització del sector. Hi està d'acord?

—Això de la professionalització ho trobo una fal·làcia que es fa anar de fa molts anys i que és el llenguatge típic dels sindicats de drete de tota la vida. El pagès sempre ha estat professional i ha conegut la seva professió. Professionalització ha estat una paraula que, d'alguna manera, es vol equiparar a agricultura científica, industrial, capitalista..., però que està buida. El pagès té els coneixements professionals bàsics i necessaris per desenvolupar les seves tasques. A més, com que la dinàmica del sector no la porta ell, sinó que està en mans de la indústria... És igual que estigui més o menys professionalitzat. En el fons el que s'està dient és que el fet que hi hagi explotació a temps parcial dificulta que es creïn grans explotacions rendibles. Això sí, però parlem clarament.

Biografia

Ignasi Aldomà i Buixadé, nascut al Poal (Pla d'Urgell) el 1955, és doctor en Geografia per la Universitat de Barcelona i màster en Gestió de Projectes de Desenvolupament Agrari pel Centre Internacional d'Estudis Superiors Agrònoms de la Mediterrània, a Montpel·ler. Expert en l'anàlisi de les àrees rurals desfavorides de Catalunya, Aldomà ha treballat per al Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, com a membre dels equips redactors dels Plans Comarcals de Muntanya i del Pla Territorial General de Catalunya. Professor associat en el Departament de Geografia i Sociologia de la Universitat de Lleida, Ignasi Aldomà ha participat en estudis diversos, entre els quals l'Avantprojecte General de Regadius de la zona dominada pel canal Segarra-Garrigues, encarregat el 1995 pel Ministeri d'Agricultura i l'Institut del Medi Ambient i Ciències Socials.

—Hi ha alternatives a aquest model d'industrialització del sector basada en la màxima de la competitivitat?

—Hi ha alternatives utòpiques, si vols, o una mica complicades, però hi ha gent que dona aquestes alternatives en sectors que no estan tan monopolitzats per la indústria. Per exemple, en el sector del vi, de l'apicultura, en formats fins i tot. Quasi tots els productes tenen una petita part de mercat que dona per a produccions diferenciades. Aquestes alternatives són una mica utòpiques, en el sentit que els que emprenguin processos diferents de treballar el territori ha de ser gent que hi cregui. Hi ha una gran quantitat de pàgesos que s'ho planteja, i si no ho fan és perquè tampoc no veuen una sortida comercial clara.

—Cal més demanda?

—Sí, però els que determinen el mercat no som nosaltres, sinó els grans consumidors d'Europa, com els alemanys. Fins i tot la mateixa selecció cap a un producte sa no vindrà de baix, del pagès, sinó segurament de l'exigència dels consumidors o de les centrals de compra. I ja ho estan fent, sobretot aquestes grans empreses, com la Nestlé, que utilitzen fruita per als seus transformats, ja marquen els propis paràmetres. I si no els compleixen no volen la teva producció.

—La creació d'un model més desarrelat del territori el preocupa?

—És un model que menysté profundament els recursos, la riquesa del mateix territori pel que fa a diversitat de productes que es poden oferir, pel que fa a presentació d'aquests, fins i tot quant a integració de la mateixa agricultura i ramaderia dins dels medis naturals d'aquestes àrees. Amb això ja fa temps que s'ha avançat molt i l'agricultura és profundament contaminant. Reconduir això cap a una cultura menys contaminant vol dir tenir més oportunitats per a l'agricultura familiar i socialment justa.

—Aquest procés s'ha produït en la mateixa intensitat en tots els territoris dels Països Catalans?

—Al País Valencià la taronja és un cultiu de major rendibilitat i aleshores hi ha hagut un major manteniment

de les petites unitats familiars. Això fa que, en perspectiva de futur, estiguin menys preparades per competir en un entorn industrial. És una situació similar a la del camp de Tarragona, amb les explotacions de l'avellana, o al Baix Ebre o al Montsià, amb unitats més petites que s'han mantingut amb base a una major rendibilitat de les produccions. Si et mous dins de sectors de producció absolutament industrialitzats i molt monopolitzats, depens de pocs, i llavors no tens possibilitats de defensa. Ara bé, si estàs en sectors on no hi ha tants actors importants, sinó que estan més diversificats, aleshores pots subsistir una mica més fàcilment.

—Ens podem convertir en mers consumidors de productes que ens vinguin de països on es produeix més barat?

—Cada territori ha de trobar les seves alternatives. L'agricultura, sobretot la catalana, està molt clar que ha de ser una agricultura com més diversificada millor, fins i tot territorialment. El País Valencià també pot diversificar algunes àrees, com les comarques d'interior, on el que trobem és agricultura de secà. El País Valencià, a més, comença a tenir un important potencial com a centre productor hortofrutícola. Tota l'àrea mediterrània fins a Huelva pràcticament té un potencial que està desenvolupant com a subministrador hortofrutícola de tot Europa. Fa temps que es parla de diversificar produccions. La diversitat també afavoreix el territori. Forma part d'una consideració que aquí encara no ha arribat, que és la del territori agrícola com un espai ecològicament ric, divers i que garanteix unes produccions sanes, també venent el propi territori com a divers ecològicament. Perquè si el territori és contaminat, fruit dels productes que s'hi han deixat anar, allò, per vendre-ho a l'exterior, no és interessant. L'ideal seria treballar des d'una estructura més igualitària al camp, més de treballadors independents i lliures, que són plenament conscients dels recursos que hi ha. Ara bé, en un moment donat també es pot adaptar una unitat industrial a la producció ecològica.

Bàrbara Amorós